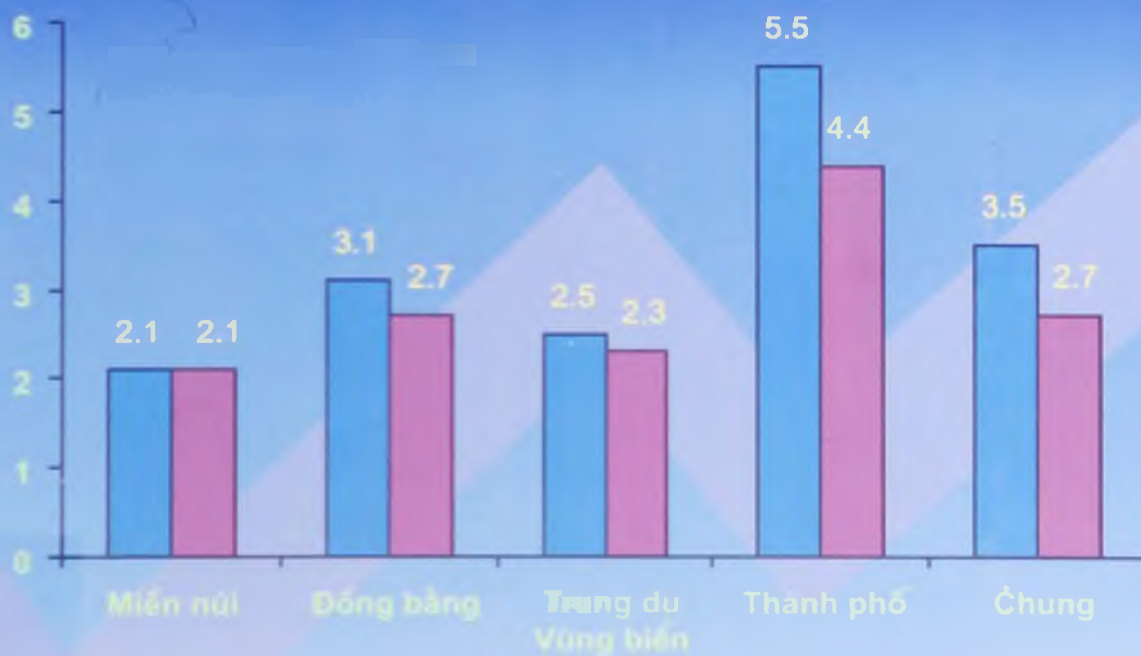

BỘ Y TẾ

DỊCH TỄ HỌC

(DÙNG CHO ĐÀO TẠO CỬ NHÂN ĐIỀU DƯỠNG)

Chủ biên: PGS.TS. NGUYỄN MINH SƠN

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

BỘ Y TẾ

DỊCH TỄ HỌC

(DÙNG CHO ĐÀO TẠO CỬ NHÂN ĐIỀU DƯỠNG)

MÃ SỐ: Đ34.Y09

(Tái bản lần thứ nhất có sửa chữa và bổ sung)

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC VIỆT NAM

Chỉ đạo biên soạn:

VỤ KHOA HỌC VÀ ĐÀO TẠO – BỘ Y TẾ

Chủ biên:

PGS. TS. NGUYỄN MINH SƠN

Những người biên soạn:

PGS. TS. NGUYỄN MINH SƠN

PGS. TS. PHAN TRỌNG LÂN

TS. NGUYỄN THỊ THÙY DƯƠNG

Cố vấn khoa học:

GS.TS. DƯƠNG ĐÌNH THIÊN

Thư ký biên soạn:

TS. NGUYỄN THỊ THÙY DƯƠNG

Tham gia tổ chức bản thảo:

ThS. PHÍ VĂN THÂM

ThS. PHÍ THỊ NGUYỆT THANH

LỜI GIỚI THIỆU

Thực hiện một số điều Luật Giáo dục, Bộ Giáo dục & Đào tạo và Bộ Y tế đã ban hành chương trình khung đào tạo Cử nhân Y tế công cộng. Bộ Y tế tổ chức biên soạn tài liệu dạy – học các môn cơ sở, chuyên môn và cơ bản chuyên ngành theo chương trình trên nhằm từng bước xây dựng bộ sách chuẩn trong công tác đào tạo nhân lực y tế.

Sách **Dịch tễ học** được biên soạn dựa trên chương trình giáo dục của Trường Đại học Y tế công cộng trên cơ sở chương trình khung đã được phê duyệt. Sách được các nhà giáo giàu kinh nghiệm và tâm huyết với công tác đào tạo biên soạn theo phương châm: Kiến thức cơ bản, hệ thống; nội dung chính xác, khoa học; cập nhật các tiến bộ khoa học, kỹ thuật hiện đại và thực tiễn Việt Nam.

Sách **Dịch tễ học** đã được Hội đồng chuyên môn thẩm định sách và tài liệu dạy – học chuyên ngành Cử nhân Y tế công cộng của Bộ Y tế thẩm định. Bộ Y tế quyết định ban hành làm tài liệu dạy – học chính thức của ngành Y tế. Trong thời gian từ 3 đến 5 năm, sách phải được chỉnh lý, bổ sung và cập nhật.

Bộ Y tế xin chân thành cảm ơn các Nhà giáo, các chuyên gia của Trường Đại học Y Hà Nội, Viện Vệ sinh Dịch tễ Trung ương đã dành nhiều công sức hoàn thành cuốn sách này, cảm ơn GS.TS. Trương Việt Dũng và GS.TS. Lê Vũ Anh đã đọc, phản biện để cuốn sách được hoàn chỉnh kịp thời phục vụ cho công tác đào tạo nhân lực y tế.

Chúng tôi mong nhận được ý kiến đóng góp của đồng nghiệp, các bạn sinh viên và các độc giả để sách được hoàn thiện hơn trong lần tái bản sau.

VỤ KHOA HỌC VÀ ĐÀO TẠO – BỘ Y TẾ

LỜI NÓI ĐẦU

Trong mấy thập kỷ gần đây, với những thành tựu của ngành Y học cơ sở và khoa học cơ bản khác, nhiều quan niệm, mục tiêu, nhiệm vụ và phương pháp dịch tễ học đến nay đã thay đổi khá sâu sắc và phát triển mạnh mẽ. Dịch tễ học đã trở thành một ngành khoa học của tư duy khách quan và phương pháp lý luận của cả nghiên cứu và thực hành y học.

Cuốn sách Dịch tễ học này cơ bản được biên soạn căn cứ theo chương trình khung đã được Bộ Giáo dục và Đào tạo, Bộ Y tế phê duyệt nhằm phục vụ cho sinh viên hệ cử nhân điều dưỡng và sinh viên y khoa.

Sách được các nhà giáo giàu kinh nghiệm và tâm huyết với công tác đào tạo của Trường Đại học Y Hà Nội, Viện Vệ sinh Dịch tễ Trung ương biên soạn. Theo mục tiêu, yêu cầu của chương trình đào tạo, cuốn sách được trình bày gồm ba phần:

Phần 1. Dịch tễ học cơ sở cung cấp những kiến thức cơ bản về định nghĩa, mục tiêu, nội dung và nhiệm vụ của dịch tễ học được ứng dụng trong Y học, đặc biệt cung cấp các loại thiết kế nghiên cứu trong dịch tễ học được coi như phần xương sống của một nghiên cứu gồm thiết kế nghiên cứu quan sát và thiết kế nghiên cứu can thiệp.

Phần 2. Dịch tễ học các bệnh lây nhiễm được trình bày tập trung vào tác nhân, đường truyền, dự phòng và kiểm soát bốn nhóm bệnh lây nhiễm gây dịch phổ biến là nhóm bệnh đường hô hấp, đường máu, đường tiêu hoá và nhóm bệnh đường da niêm mạc.

Phần 3. Dịch tễ học các bệnh không lây nhiễm không chỉ cung cấp những số liệu về tình hình bệnh không lây nhiễm trên thế giới và Việt Nam mà còn cung cấp những kiến thức cơ bản về nguyên nhân, các yếu tố nguy cơ và cách phòng chống của các bệnh không lây phổ biến như ung thư, tim mạch, tâm thần, đái tháo đường.

Với những nội dung đã trình bày, cuốn sách sẽ mang lại cho người học nhiều kiến thức bổ ích về dịch tễ học là cơ sở chuẩn bị cho các bạn sinh viên có khả năng thực hành tốt sau khi tốt nghiệp.

Chúng tôi xin chân thành cảm ơn các Chuyên gia trong và ngoài nước đã cho

tham khảo, sử dụng những kết quả nghiên cứu, những y văn đã được báo cáo trong các hội nghị, hội thảo, đăng tin. Xin chân thành cảm ơn Hội đồng chuyên môn thẩm định sách và tài liệu dạy – học chuyên ngành Cử nhân điều dưỡng và Cao đẳng điều dưỡng của Bộ Y tế, Trường Đại học Y Hà Nội, Viện Vệ sinh Dịch tễ Trung ương và GS.TS.Dương Đình Thiện đã đóng góp ý kiến, tạo điều kiện để hoàn thiện và xuất bản cuốn sách này.

Lần đầu xuất bản, chắc chắn cuốn sách không thể tránh khỏi thiếu sót, kính mong các bạn đồng nghiệp, Quý vị độc giả và các bạn sinh viên đóng góp những ý kiến quý báu để cuốn sách ngày càng có chất lượng tốt hơn.

Chủ biên

PGS. TS. Nguyễn Minh Sơn
Phó trưởng bộ môn Dịch tễ học
Trường Đại học Y Hà Nội

MỤC LỤC

Lời giới thiệu	3
Lời nói đầu.....	5

Phần 1

DỊCH TỄ HỌC CƠ SỞ

Bài 1. Định nghĩa, mục tiêu, đối tượng, nội dung và cách để cập dịch tễ học.....	11
Bài 2. Các chiến lược thiết kế nghiên cứu dịch tễ học	25
Bài 3. Số đo mắc bệnh tử vong	34
Bài 4. Sàng tuyển phát hiện bệnh sớm.....	42
Bài 5. Điều tra nghiên cứu sức khỏe cộng đồng.....	53
Bài 6. Phương pháp nghiên cứu bệnh chứng.....	64
Bài 7. Phương pháp nghiên cứu thuần tập.....	72
Bài 8. Phương pháp nghiên cứu can thiệp.....	84
Bài 9. Các loại sai số trong nghiên cứu dịch tễ học	100
Bài 10. Đo lường sự kết hợp giữa nguy cơ và bệnh.....	114
Bài 11. Quá trình dịch và phân loại các bệnh truyền nhiễm.....	121
Bài 12. Nguyên lý phòng chống dịch	130

Phần 2

DỊCH TỄ HỌC CÁC BỆNH LÂY NHIỄM

Bài 13. Dịch tễ học nhóm bệnh truyền nhiễm đường hô hấp	139
Bài 14. Dịch tễ học nhóm bệnh truyền nhiễm đường tiêu hoá	153
Bài 15. Dịch tễ học nhóm bệnh truyền nhiễm đường máu	170
Bài 16. Dịch tễ học các bệnh truyền nhiễm theo đường da và niêm mạc	179

Phần 3

DỊCH TỄ HỌC CÁC BỆNH KHÔNG LÂY NHIỄM

Bài 17. Dịch tễ học bệnh ung thư	185
Bài 18. Dịch tễ học bệnh tim mạch.....	196
Bài 19. Các phương pháp và công cụ thu thập thông tin.....	217
Bài 20. Nhập, phân tích và trình bày số liệu.....	234
Bài đọc thêm. Một số bệnh không lây nhiễm khác	250

CHỮ VIẾT TẮT

AIDS	Acquired Immunodeficiency Syndrome (Hội chứng suy giảm miễn dịch mắc phải)
AR	Nguy cơ quy thuộc
AR%	Nguy cơ quy thuộc phần trăm
AZT	Thuốc ức chế sự nhân lên của virút HIV đầu tiên được sử dụng
BH-HG-UV	Bạch hầu, ho gà, uốn ván
BTNGD	Bệnh truyền nhiễm gây dịch
CDC	Center for Diseases Control and Prevention (Trung tâm kiểm soát bệnh tật)
CI	Cumulative incidence rate (Số mới mắc tích lũy)
CT	Can thiệp
D	Thời gian mắc bệnh
DTH	Dịch tễ học
ĐMV	Động mạch vành
HBV	Viêm gan B
HCV	Viêm gan C
HDL	Lipoprotein tỷ trọng cao
HIV	Human Immunodeficiency virus (Virus gây suy giảm miễn dịch ở người)
HP	Helicobacter pylory
HTT	Hành tá tràng
I	Tỷ suất mới mắc
IO	Tỷ lệ mắc bệnh ở nhóm không phơi nhiễm
I _T	Tỷ lệ bệnh của quần thể
LDL	Lipoprotein tỷ trọng thấp
LTT	Loét tá tràng
NC	Nghiên cứu
NCMT	Người nghiện chích ma túy
OR	Odd Ratio (Tỷ suất chênh)
PAR	Nguy cơ quy thuộc quần thể
PC	Pneumocystis Carinii

PE	Tỷ lệ những cá thể có phơi nhiễm trong quần thể
PR	Prevalence rate (Tỷ suất hiện mắc)
RR	Relative risk (Nguy cơ tương đối)
SARS	Severe Acute Respiratory Syndrom (Hội chứng suy hô hấp cấp)
SKCC	Sức khỏe công cộng
STI _s	Sexual transfer diaseases (Các bệnh lây truyền qua đường tình dục)
TBMMN	Tai biến mạch máu não
TCYTTG	Tổ chức Y tế Thế giới
TĐĐGN	Tình dục đồng giới nam
THA	Tăng huyết áp
TMCB	Thiếu máu cục bộ
TMCBTQ	Thiếu máu cục bộ thoáng qua
UCLA	Đại học California
UV	Giải độc tố uốn ván
YHLSCBND	Viện Y học lâm sàng các bệnh nhiệt đới
YTCC	Y tế Công cộng

DỊCH TỄ HỌC CƠ SỞ

Bài 1

ĐỊNH NGHĨA, MỤC TIÊU, ĐỐI TƯỢNG, NỘI DUNG VÀ CÁCH ĐỀ CẬP DỊCH TỄ HỌC

MỤC TIÊU

1. Trình bày được định nghĩa và mục tiêu của dịch tễ học.
2. Trình bày được đối tượng và nội dung, cách đề cập dịch tễ học đối với bệnh tật.
3. Nêu được các bước lập luận và chu trình nghiên cứu dịch tễ học.

1. ĐỊNH NGHĨA DỊCH TỄ HỌC

Từ trước đến nay, cùng với sự phát triển của dịch tễ học, đã có nhiều định nghĩa về môn học này, mỗi định nghĩa đánh dấu một bước phát triển ở thời kỳ đó. Gần đây, *Dịch tễ học được định nghĩa là một khoa học nghiên cứu sự phân bố tần số mắc hoặc chết đối với các bệnh trạng cùng với những yếu tố quy định sự phân bố của các yếu tố đó và ứng dụng của các nghiên cứu này để kiểm soát các vấn đề sức khoẻ.* Ở định nghĩa này cần chú ý hai thành phần liên quan chặt chẽ với nhau: *sự phân bố tần số và các yếu tố quy định sự phân bố tần số đó.*

Sự phân bố các tần số mắc và tần số chết đối với một bệnh trạng nhất định được nhìn từ ba góc độ của dịch tễ học: con người – không gian – thời gian, để có thể trả lời được một câu hỏi là một bệnh trạng nào đó được phân bố như thế nào, ở những ai (tuổi nào, giới tính nào, nghề nghiệp nào, dân tộc nào...) ở đâu (vùng địa lý nào, nước nào...) vào thời gian nào (trước kia, hiện nay, vào những năm nào tháng nào...).

Các yếu tố quy định sự phân bố các bệnh trạng bao gồm mọi yếu tố nội và ngoại sinh thuộc nhiều lĩnh vực, bản chất khác nhau có ảnh hưởng đến sự mất